

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יא, תש"כ

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ג. האקדמיה קבעה ברשימת מונחי הביטוח את הצירוף: ביטוח רכב מנועי. רכב מנועי הוא הביטוי המקובל זה שנים רבות, והוא דומה לביטויים רבים, כגון מצב משפחתי, משטר צבאי, כינוס ארצי, מוסד ציבורי, שלהלכה כולם, עשויים להתפרש גם כצירוף של שם-עצם עם שם-תואר וגם כצירוף של נסמך וסומך (כשהסומך מסתיים בכינוי לגוף ראשון), אבל למעשה, בתוך המשפט שבשיחה רצופה, יודעים הכול, מתי הדובר מכוון לזה ומתי לזה.

ד. מזווד הוא חידוש, הבא לציין את „החפצים האישיים (personal baggage) של נוסע וכיו"ב. דוגמות הסחורות, שסוכן-נוסע לוקח אתו בדרכו אל הלקוחות, הם עניין אחר. עצם המלה לא נגזרה מן מזוודה, אלא מן המלה הארמית זוּד, המצויה בתלמוד בהוראת צידה, ציוד, והבאה גם בתרגום המקרא: זָוֶדָה מברכא אברך = צידה ברך אברך (תה' קלב, טו). בימינו משמש זווד בלשון הצבא כתרגום למלה האנגלית kit.

ראובן סיוון

טכניקה ותודעה בכתיב

במאמרו „הרחבת האלף בית — צורך השעה“ (לשוננו לעם, קונטרס קי—קיא) בא מר מ' אבינור לכלל מסקנה קודרת ש„לא נצליח לעצמאות תרבותית וטכנית במדינה ... עם לא נחוש ונשכלל“ את הכתב. הצעתו היא — הרחבת האלף-בית עד 33-אותיות.

מר אבינור מסתמך בהצעתו על "תורת האינפורמציה" ועל חישובים מתמטיים של תורת הצירופים מבלי לתת את דעתו לגורמים האחרים המסייעים לקריאה, שעליהם אנו יודעים מתורת המשמעות (סמנטיקה), ממבנה הלשון העברית, מהתפתחותו הטבעית של הכתיב וכדומה. ואמנם, בדרך זו שלו אפשר להגיע למסקנות מבהילות, כי תורת הצירופים אומרת לנו, שמלה כגון מסתלקת, הכתובה ללא שום סימן תנועה, ניתנת להיקרא ביותר מארבעים ושישה אופנים, אם נניח שיש רק שש אפשרויות של ניקוד לכל עיצור, והן בשווא ובחמש התנועות היסודיות a, e, i, o, u, ושכל אפשרות יכולה גם לחזור עד שש פעמים במלה. לפי תורה זו מספר הצירופים האפשריים ניתן לחישוב מדויק, והוא:

$$6^6 = 6 \times 6 \times 6 \times 6 \times 6 \times 6 = 46,656$$

וזהו באמת מצב ללא נשוא. ובכל זאת, לגבי כל מי שיודע קצת עברית, מלה זו היא "חד-משמעית"!

כי מלבד הגורמים החיצוניים המסייעים לקריאת הכתוב קיימים עוד גורמים פנימיים, שמחבר המאמר התעלם מהם והזכיר רק אחד מהם כלאחר יד. שלא הרי העברית כהרי לשונות אירופה, ולא כל התורה שאולה מהן יפה לה. בעברית טבועות רוב המלים במספר דגמים מוגבל. דגמים אלה הם משקלי השמות ובנייני הפעלים. כל דובר וקורא עברית אינו מוחזק לטעות בקריאת הפעלים אבדתי, נשלחתי, איבדתי, (כשכותבים מלא), סולקתי (כנ"ל), האבדתי, הוקלטתי (כנ"ל), התרחצתי; או שמות כגון: סידור (כנ"ל), משטרה, תפקיד, חדיר, תזמורת (כנ"ל), התגברות, תהלוכה, אזעקה,

מכשול, פנייה (כנ"ל), הטיה וכדומה. אמנם יש שמשקלים שוני היגוי זהים בצורתם בלי ניקוד, או שמשקלי שמות חופפים בצורתם בנייני פעלים, וכאן עשוי הקשר לסייע. כמובן, עם כל זאת, עדיין קיימים קשיים, אך מר אבינור הרחיק לכת והפריז בהם.

תורת המשמעות מלמדת אותנו, שכמעט אין לך מלה בכל לשון חיה, שהיא „חד־משמעית“. את משמעה של המלה קובע, פחות או יותר, ההקשר. והקשרה של מלה אינו מצטמצם במשפט, שבו היא משובצת, אלא הוא כולל גם את הזמן, את הרקע ואת המקום, בהם נאמרה או נכתבה המלה. גם למלה בודדת יש אפוא הקשר. ברור שהשקפה זו לגבי משמעה של מלה יפה גם לגבי קריאותה הנכונה, שהרי הקריאה הנכונה היא תוצאה ישירה של ידיעת המשמע. את המלים שבכותרת מאמרו של מר אבינור, הרחבת האלף בית — צורך השענה, ניתן לקרוא כל אחת לחוד, על פי מבנה הלשון, ב־2—3 אופנים, ובכל זאת יקרא הקורא הבינוני משפט זה כהלכה, כיוון שיסתייע, בנוסף למבנה הלשון הקבוע, בתודעתו או בתת־מודעו, גם בהקשר.

אבינור פוסק, שב„טקסטים טכניים ומדעיים, בעלי אוצר מלים משלהם... כתיב מלא, ואפילו מלא שבמלא, לא יעזור...“, ואין הוא מצליח לשכנענו לא רק בסיפא של משפטו זה, אלא אף ברישא, הגורסת שלטקסטים מדעיים אוצר מלים משלהם. אוצר המלים השוטפות של הטקסט ה„מדעי“ ביותר הוא, כידוע, ברובו הגדול אוצר המלים הכללי של הלשון.

את הכתיב המלא, שהוא בן לויתו של הכתיב החסר זה אלפי שנה, משתדל אבינור לבטל בהבל פיו, מפני שלדעתו הוא „בלתי עקיב“ ו„זוכה לביקורת קשה מצדדים רבים“, יש לו „חסרונות“, והוא „פתח להפקרות בכתיב ולכפל משמעות בקריאה“. העובדה שבכתיב החסר, הדקדוקי, המנוקד יש מילוי באימות־קריאה של שלוש תנועות לפחות — חירק גדול, חולם מלא ושורק — לא צוינה בכל הניתוח. לעומת זאת אומר לנו המחבר, כי „חסידי הכתב המלא מנסים להחדיר עתה... שימוש שיטתי בצירוף של שתי ו"וין או שתי יו"דין. יש לקוות כי דבר זה לא יתקבל.“ תנוח דעתו של המחבר. חסידי הכתיב המלא „ניסו להחדיר“ עניין זה כבר לפני מאות רבות בשנים, וכל המעיין בכתבי־יד ובדפוסים של התלמוד, המדרשים והספרות הרבנית יוכל להיווכח בכך. ובסיכום: בגלל גישתו ה„טכנית“ והחד־צדדית של מר אבינור הוארה בעית הכתיב בהגזמה רבה ועל כן גם פתרונה — תוספת מספר ניכר של אותיות תנועיות — הוא מיותר, בייחוד אם נתחשב בשינוי היסודי, שעלולה קפיצת דרך זו לחולל במבנה הכתיב והטקסט המודפס. שינוי זה בוודאי אינו עשוי להתקבל לא על דעתם של מתקדמים ולא של שמרנים. ממילוי הדרגתי של הכתיב, שהוא הדרך ההיסטורית, הטבעית וההגיונית, העלים מר אבינור את עינו. הנהגת כתיב מלא, בשכלולים מסוימים, עשויה לסייע לפתרון בעית הכתיב (אם כי לא לפתרונה השלם) וגם להתקבל.